

Kort föstött

Kiss Péter miniszter megnyitó beszéde¹

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Mikor a Tamásnak a parlamenti firkáit – ahogy ő nevezte ezeket – kiadtuk, kiadtam, akkor valami olyasmit írtam az utószóban, hogy egy kort nem annyira a politikusai, hanem sokkal inkább a művészei jelölnek. Utaltam arra abban az írásban, hogy ki tudja ma már, Leonardo korában ki volt a belügyminiszter vagy a közlekedési miniszter, ha egyáltalán volt ilyen.

És ma meg belegendoltam abba, hogy Úristen, mennyire igaz ez, valóban ki tudja, hogy a kilencvenes években, amikor Tamás a hivatott nagy művész volt mindannyiunk szemében, akkor kik voltak a politika közjátékosai, és hogy azt a kort ki ragadta meg jobban, és hogy ki lesz majd évszázadok múl-

va nevezetes, akár csak a parlamenti firkák révén még a politika műfajában is.

És lám, itt van most már az is, hogy ő iskolát teremtett! A szó igazi értelmében iskolát teremtett. Bejöttem, és az első blikkre csak úgy felszínesen körülnéztem, és – „Te Úristen – mondom –, ezeket a Péli-képeket nem láttam még?” Aztán nyomban észrevettem, hogy egy másik kiállításon vagyok, persze azonnal, és föl is hívták rá a figyelmemet, s magam is láttam, hogy más a dallam, a zenéje, az aurája, s más alkotói egyéniség és képzelet húzódik meg mögötte.

Tehát itt egy új művész áll előttünk, kitűnő művész, ebből az iskolából. Persze tudjuk, hogy Szent művészetét most már tanulják mások is. Ez nagy dolog, Tamás rendkívül büszke lenne rá!

Azt gondolom egyébként, hogy Tamás valami ilyesmit csinálhat most is. Gondolom én, hogy fest, meg néha iszogat közben, meg feltehetően gyönyörű nők vannak a környezetében. Valahogy így lehet, mert ez a dolog, ami a képeiből árad, az életvitelében is benne volt. Benne volt a személyiségében, és azt hiszem, ahogy a műhelyét, az iskoláját megteremtette, abban is.

Három idézetet is szeretnék tőle mondani, mert legjobban így lehet rá emlékezni.

Az egyik: „A homlokomon két aranypánt van: az egyik a cigány kultúra, a másik a magyar kultúra, s e kettőt tőlem senki el nem veheti.”

És ennek szemléltetésére van egy másik, ami nem sokkal a halála előtt róla forgatott dokumentumportréban hangzott el, és valami hihetetlen módon leírja azt, amit az ember csak dadogva tudna elmondani. Azt mondja Tamás:

¹ A szociális és munkaügyi miniszter megnyitó beszéde Szentandrassy István és Kunhegyesi Ferenc Péli Tamás tiszteletére rendezett kiállításán hangzott el Budapesten, a Kossuth Klubban 2006. szeptember 15-én.

„Lehettem olyan három-négy éves, amikor még – nehéz elképzelni – platinaszőke hajam volt. Nagymamának ültem az ölében, aki 112 kilós csodálatos indiai istenasszony volt. Gyönyörű fekete haja, szép, nagy, barna arca olyan volt, mint egy bronztányér. Megkérdeztem tőle, én is olyan vagyok, mint ti? Mert a pocsolyában itt-ott láttam, hogy kicsit más vagyok, mint a többi unokája. Azt mondta, hát, kisfiam, ugyanolyan vagy, pont ugyanolyan vagy, mint a többiek. Ekkor dőlt el minden az életemben. Ennek nagyon örülök, hogy így döntött akkor nagymama, és nem látott másnak, mint a többi unokáját.”

És a politikai küldetését, azt hiszem, hogy talán a legjobban ez a másik idézet mutatja, ami persze, azt hiszem, az ő esetében abszolút nem különbözött a művészi hitvallásától. Tehát a szavakban is, de a parlamenti hozzászólásokban, emlékszem, ugyanúgy, ugyanazzal a hévvel és ugyanúgy nagy vonalakkal „föstött”, ahogy ezt ő mondani szokta.

„Azt hiszem, hogy én egy hídverő vagyok, egy utász katona, mert nem mindenki képes, hogy belegázoljon a hideg vízbe. (...) Tehát az itt élő népek a Kárpát-medencében, a második évezredre, legalább addigra, nem kezdet fognak, hanem elismerik egymás létezését.

A kézfogás már megtörtént, sokszor. Egyszerűen elfogadják egymást, egymás másságát, megtanulják szeretni egymást, hogy egymás másságából tanulni tudjanak. Nekem ez az álmom, ehhez kell a hidakat megépíteni, hogy ne kelljen táborokba, gettókba kerülni sem a sváboknak, sem a tótoknak, sem a horvátoknak, és természetesen számomra legfontosabb, hogy a cigányoknak sem, kiknek az ügyeit mindig a szőnyeg alá söpörték – ma is!” – mondta akkor.

Ma avattuk épp a cigány holokauszt emlékművét, a déli órákban. Soha ilyen aktuális Péli Tamás nem volt, és úgy látom, hogy Tamás a tanítványain keresztül, meg amit képviselt, időszerű lesz a következő évszázadokban is.

Köszönöm a figyelmüket!

A KIÁLLÍTÓK ÉS A MEGNYITÓK (BALRÓL):
KISS PÉTER, KERÉKGYÁRTÓ ISTVÁN, VARGA GUSZTÁV,
SZENTANDRÁSSY ISTVÁN, KUNHEGYESI FERENC

Önéletrajzom

Molnár István Gábor *In memoriam Péli Tamás*
című portréfilmjéből (1990–1994)²

1948. augusztus hetedikén születtem Budapesten, a nyolcadik kerületben, amely az úgynevezett pesti cigány kerület. Ide jártam általános iskolába, a Bezerédi utcába. Itt éltem meg 1956-ot mint nyolc-kilenc éves kislány. Ami a legfantasztikusabb és legfontosabb emlékem, az mégsem a nagy politikai mozgások, nem az, hogy a Népszínház utcában tudtam meg, Sztálin elvtárs meghalt, hanem az, hogy volt egy csodálatos közösség, amely körül volt, akikkel én mindenáron tartoztam és tartozni szeretnék.

Lehettem olyan három-négy éves – amikor is még platinaszőke hajam volt –, nagymamámnak ültem az ölében, aki egy száztizenkét kilós, csodálatos indiai istenasszony volt. Gyönyörű fekete haja, szép, nagy, barna arca olyan volt, mint egy bronztányér. Megkérdeztem tőle: én olyan vagyok-e, mint ti? Mert pocsolóházban, itt-ott láttam, kicsit más vagyok, mint a többi unokája. Azt mondta: Hát kislány, ugyanolyan vagy, pont ugyanolyan.

Ekkor dőlt el minden az életemben. Ennek nagyon örülök, hogy így döntött akkor a nagymama, és nem látott másnak, mint a többi unokáját. Szeretem ezt a népet, amit most meg is nevezek: történetesen a cigányságot.

1962-ben lettem gimnazista. Akkor elhatároztam, azért fogok tanulni, ha Isten is megsegít, festő, festőművész legyek, hogy egy másik „lőállásból” tudjak segíteni népemen, a világgal, a társadalommal szemben, amely régen sem, most sem szeret minket – sajnos.

Mint mondtam, hatvankettőben bekerültem a Képzőművészeti Gimnáziumba, az egész Mátyás tér öröme. Nagyon nagy dolog volt ez egy cigány gyereknek, hogy eljutott idáig. Hát, jól-rosszul tanultam az orosz nyelvet, de érdekes mód jól tanultam a fizikát, a művészettörténetet.

Felmerült bennem, hogy miért nincsenek cigány költők. Az nem, hogy mért nincsenek festők, mert én már akkor tudtam, hogy az leszek. Azért akartam ennyire, mert a fotók újságba kerülnek, és azt eltépi vagy vécépapírnak használja az ember. De ha egy festmény műtárgy, azt úgy megbecsülik.

Nagy megpróbáltatások következtek, mert nem voltam annak a tudásnak a birtokában, amit elvárt volna tőlem a művészeti gimnázium. Végre egy bukott év után sikerült leérettségiznem.

1968-ban kijutottam Hollandiába, ott megismerkedtem egy olyan világgal, ahol nem a származás a fontos, hanem az ember által létrehozott érték. A magyar Képzőművészeti Főiskolára nem vettek fel, ki tudja, miért. Ennek ellenére felvételt nyertem a Holland Képzőművészeti Főiskolára a kicsempészett képeim alapján. Ekkor egy rettenetes háború következett, édesanyám, Fejes Nyári Hilda és az akkori Művelődésügyi Minisztérium között kiutazásom végett. Ezt a csatát édesanyám

² A film az Eötvös József Cigány–Magyar Pedagógiai Társaság gondozásában készült.

megnyerte. 1968 tavaszán ott álltam a Keleti pályaudvar peronján, kis batyummal. Talán Bécsig is vizes volt a zakóm, amin ott sirt a család és az összes barátom.

Megérkeztem Hollandia fővárosába. Hát, nem volt könnyű leszállnom a vonatról. Körülnéztem, március negyedik volt. A nap által a felhők alulról voltak megvilágítva, ahogy ezt a hollandok mindig meg is füstötték. Akkor megnyugodtam, hát mégsem kerültem a világ végére. Summa summarum: a református egyház fizette a tanulmányaimat egy évig. Utána jó tanulmányaim miatt az akadémia is fölajánlott egy plusz ösztöndíjat.

Mindig volt bennem egy gondolat, amit a nagymama mondott: Kisfiam, egy cigány embernek mindig százszor többet kell tenni, mint egy másiknak. Na most, Hollandiában egy magyar-cigánynak vagy cigány-magyarnak ezerszer többet kell tenni. 1974-re újra itthon voltam. Úgy éreztem, hogy két állampolgárságra nincs szükségem, hisz azt az egyet itt kell megélnem és megvédenem. Ez év őszén elmentem a „lila iskolába” Újpalotára mint képesítés nélküli rajztanár. Azért nem mint tanár, mert marxista vizsgáim nem voltak. Jószerivel akkor már két éve ott tanított Choli Daróczi Jóska barátom. Az iskolában rengeteg támadás ért minket. Az előítéletek olyanok, mint a páncélos lovagok, nehéz őket kiütni a nyeregből. Ezért eljöttünk, Choli öt éves, én három éves munkásságomat hagytam ott.

Rájöttem, nálunk nem úgy működnek a dolgok, ahogy én azt azelőtt hittem, mint Hollandiában. De most is hálát adok Istennek, hogy visszajöttem. Tudniillik a rossz testvér is testvér. Én így vagyok a magyarokkal. A hollandok pedig kedves szomszédok voltak mindig, és hát egy rossz testvér csak több, mint egy jó szomszéd. Hát én a magyarokkal nagyon sok jó és nagyon sok rossz időt töltöttem együtt.

Képeim. Én régen úgy festettem, hogy csak örültem annak, hogy festek, de mára céloom lett az, hogy mit és hogyan. Na most, a közérthető festészet szintézis is mindig. Tudjuk azt, hogy a cigányok lopnak. Ezt most jó értelemben értem – én a festészetben, amit csak lehetett, elloptam, és megpróbáltam egy Péli Tamás-világgá összegyűjteni. Nem úgy, hogy behánytam a tarisznyámba mindenfélét, hanem gondosan megválogattam, amiben én is hiszek. Ettől lettem az, aki vagyok. Ha a képeimet másokkal közös tárlaton szerepeltetem, akkor is egyből lehet tudni, hogy én füstöttem. Az soha nem hangzott el, hogy melyik irányzatot képviselem, azt viszont hallottam magamról: meglehetősen önálló elképzelésem, stílusom van.

Két nagyobb kép jelzi munkásságomat: az egyik a XIII. kerületi Dagály utcai könyvtár lépcsőházában, egy tizennégy négyzetméteres pannó, a másik – amit már évek óta terveztem – egy olyan kép, amely a magyarországi cigányok sorsát, történelmét mutatja be. Ez Tiszadobon került bemutatásra az Ilku Pál gyermekvárosban (aminek, azt hiszem, mára más a neve). Ez egy negyvenkét négyzetméteres pannó, aminek a címe: *Születés*. Végre ennél a képnél úgyahogy, maximálisan letettem voksomat.

Azt hiszem, hogy én egy hídverő vagyok, egy utász katona, mert nem mindenki képes, hogy belegázoljon a hideg vízbe. Erre vállalkozni kell. Nekem van egy elképzelésem, egy álmom. Martin Luther King mondta – akihez persze nem merem hasonlítani magam, csak nagyon szeretem, amiket Ő mondott. Tehát

az itt élő népek a Kárpát-medencében, a második évezredre, legalább addigra, nem kezdet fognak, hanem elismerik egymás létezését. A kézfogás már megtörtént sokszor. Egyszerűen elfogadják egymást, egymás másságát, megtanulják szeretni egymást, hogy egymás másságából tanulni tudjanak. Nekem ez az álmom, ehhez kell a hidakat megépíteni, hogy ne kelljen táborokba, gettókba kerülni sem a sváboknak, sem a tótoknak, sem a horvátoknak, és természetesen számomra a legfontosabb, hogy a cigányoknak sem, kiknek ügyeit mindig a szőnyeg alá söpörték – ma is.

Nagyon szeretném megfősteni a nagy spanyol költő *Cigány románcait*, és hogy miért nem a nagy magyar költő cigány románcait: mert a magyarok nem írtak ilyet rólunk.

Jó múltkorában voltam bátor azt mondani egy magyar politikusnak, aki azt kérdezte, hogy mi, cigányok mit tettünk eddig, mi azt tettük, amikor forradalom volt vagy háború, hogy ezrével-százezrével haltunk meg mások ügyéért. Én azt kérdelem, volt-e már olyan nem cigány, ki meghalt egy cigányért? Ez lehetne végszó, de a férfiaknak azt üzenem, hogy legyen jó feleségük, a nőknek legyen jó társuk, aki vigyáz rájuk, a gyermekeknek meg azt: bármilyen rossz, az iskolába menjenek be.

Molnár István Gábor

Pethes Mária

Nyolc év együtt³

„Péli-kék és Lorca-zöld”...

Egyik délután hatalmas farost lapot helyezett az állványra. Korábban lealapoztuk, erre Van Dycke-barnával felvitte a vázlatot. Nemcsak a méret nyűgözött le, hanem a történet is, amelynek szálai lassan kibontakoztak az előrajzolásból. Rögtön tudtam, művészettörténeti jelentőségű kép készül. A cselekmény mozgalmasságán azonnal meglátszott.

Óriási energiával vetette magát a festésbe. Valóságos csatatér látványa alakult ki az ecsetvonások nyomán. A kezében tartott palettán jószerevel teljesen összefolytak a színek. Az arcok elgyötört, hitehagyott, éhes, a közelharctól sebes ábrázatokat mutattak, én mégis a vérekes szemükből áradó húségre és az ütközet tétje iránti elkötelezettségre figyeltem fel. A csatatéren vége a küzdelemnek, a sebesülteket már elszállították, mindenütt a fájdalom ráncával arcukra dermedt halottak hevernek, és zsebeikben hitvány alakok matatnak

³ A két fejezet részlet Pethes Máriának, Péli Tamás élettársának három kötetre tervezett életrajzából. Nyolc évig tartó közös életük során nem csupán közvetlen közelről ismerte műveinek keletkezéstörténetét, több festményről verset is írt. Az életrajzot követően ezekből közlünk egy ciklusnyit. A Péli-versek ihletésére született költemények a *Se bújva, se áldva* (Litoplan, 2000) és a *A szerelem koldusa* (Litoplan, 2001) című kötetben jelentek meg. A kötetek tartalmazzák a művész 1985–1992 között készült tusrajzait, szoborvázatait.

értékek után. Ez egyáltalán nem látszott a festményen, a történet magyarázata a szereplők totálba hozott arcából és szeméből olvasható ki. Szinte hallható a nyögés és a haldoklók elfúló hörgése, a páncélsisakos fejek, a rostély mögül kivillanó elszánt tekintetek megrázó látványa lebilincselő.

A *Lovagkor* címet adtam neki – Péli művészi életének mérföldköve a festmény. Kétszer is eladta, kétszer is visszakerült.

A világraszóló sztori, a következő, mondhatnám szokásos módon kezdődött. Megint nem állt a mellényzsebében pénz, amikor közeli barátja jómódú vállalkozót kalauzolt a Múterembe. Az újságírói körökben közismert személy híres volt róla, szereti a jó festményeket, és anyagilag megengedheti magának a vásárlást. Felfigyelt a nagyméretű képre. A *Lovagkort* helyben, készpénzben kifizette – nyilván nem okozott neki gondot a kialakult összeg –, és magával vitte a festményt. Aznap késő délután értem a Múterembe, rögvést észrevettem, hiányzik a kép, bár Tamás a falról levett képeket másikkal pótolta. Elmondta, mennyiért adta el, mire csak kapkodtam a levegőt felháborodásomban.

– Ne viccelj, Tamás, az remekmű! Festői munkásságod történelmi állomása! Ennyiért? Bagatell összeg a műremekért. Ne haragudj, nem hagyhatom. Hol a pénz, az érte kapott vételár?

Tamás kezét dörzsölgetve eltervezte magában, mire fogja költeni, néhány kellemes estét eltölt barátaival. Már-már ajkán volt a szó, mit hozzak neki a boltból, de éktelen haragomat megértette, bosszúsan elővette zsebéből a pénzt, és indulatosan az asztalra dobta.

– Mindjárt jövök – hadartam, és gyorsan kifordultam az ajtón, mielőtt meg gondolná magát.

Elviharoztam a vevőhöz. Határozottan bevágtáztam hozzá, lecsaptam az asztalra a pénzt, szó nélkül lekasztottam a képet a falról, és „Minden jót!” köszöntéssel kijöttem az ajtón. Vitába bonyolódni nem mertem vele. Ő döbbenten követte szemével mozdulataimat, óriási elszántságomat látva meg sem mukkant.

Útiköltségre nem volt pénzem, a hátamra véve gyalogos mozgókéklámként az egész városon átcipeltem a százhuszszor száz centiméteres bekeretezett festményt, amíg visszaértem a Múterembe. Többen megállítottak, megcsodálták alkotását. Majdnem három óra múltán értem vissza, hang nélkül akasztottam a régi helyére. Úgy látszik, nagyon határozott lehettem, mert Tamás sem vitakozott, éppúgy némán követte mozdulataimat tekintetével, mint az újságíró, amikor elhoztam tőle a képet. Fáradtan lerogytam a fotelba, hálásan megcsókolt. Úgy megizzadtam, mintha eláztam volna, de mindketten elégedettek lehettünk, a kép visszakerült megszokott helyére, ágyunk fölé, a falra.

Tulajdonképpen sajnáltam a vállalkozót, értett a képekhez és szívesen áldozott a művészetre, de mégsem hagytam, bárki is megvegye ezt a képet. Úgy éreztem, Péli művészetében kiemelkedő festményeket fontos összegyűjteni a Múteremben. Általában ott fogadta a vevőket, hadd lássák ők is csodálatos, vevőcsalogató képeit. Péli ilyesmire nem gondolt, örömmel vette, ha menedzseltem művei értékesítését.

Kifejezetten gyűlölte azokat az ismerőseinket, akik nem tőle, hanem más festőktől vásároltak festményeket. Akadt közöttük egy közismert énekes, aki találkozásaink alkalmával megígérte, következő nap feljön a Múterembe és választ festményt, de sosem tette. Tamás hiába várta az előre egyeztetett időben.

Csalódottan ért haza, becsapva érezte magát. Az énekes sztár a legközelebbi találkozáskor csak annyit mondott, most nem jött össze. Hétvégi kerti partijára ezzel szemben költött bőven, kis hányadából két-három festmény is kitelt volna. Péli sajnálta az elpocsékolt összeget, és mérges volt rá, hogy nem látta a kéznyújtásra lévő igazi értéket.

Tamás sértődötten kijelentette:

– Marikám! Bármilyen történjék, akármilyen szegények lennénk, vagy akárhogyan is könyörögne ez a férfi, sose lehet Péli-képe!

Nem is lett (amúgy hivalkodó lakása telezsúfolt művészileg értéktelen, drága holmikkal).

Ebben a korszakában festette a *Hódolat az asszonyoknak* című képet. Valamivel nagyobb, mint a *Lovagkor*, életének négy női főszereplőjét ábrázolja. Három feleségét és engem. Miközben az ő nevében írtam a verset a képhez, mérhetetlen öröm töltött el.

Nemcsak azért, mert a legszebb voltam közülük, a másik három nőalak, személyiségének megfelelően, szigorú, elszánt vagy egyszerű gondolkodású, az én szememben a szeretet fénylett, kedvesnek és odaadónak látszottam, virágkoszorúval és csodálatos királynői ékszerekkel felékesítetten. Azért is megelégedéssel töltött el, mert a korábbi beszélgetéseinkből levonta a tanulságokat házasságai során elkövetett hibáiról, alkotásával köszönetet mond közülük annak a háromnak, akiknek – ha másért nem, de mint a gyermekei anyjának – megbocsátott, és tiszteletteljes hódolatát kifejezte. A verset Péli nevében, egyes szám első személyben fogalmaztam.

*Körülvesznek, hódolat nekik
Lelkiismeretem tükörcserepein
tapodva szürke ló némán
fejet hajtva néz rám*

– Marikám, drága kis virágom! Hogyan lested el gondolataim festés közben? Látod, ezért szeretlek oly nagyon, belelátasz a fejembe, érzéseimbe – mondta könnyekig meghatódottan.

Ezt a képet méretére való tekintettel a Műteremben tartotta, az *Evolúció* című kép mellett. Az utóbbi elkészítésére hónapok óta készülődött. Vázlatokat rajzolt róla, legalábbis a komponálásról, a szereplők helyéről, közben többször megváltoztatta eredeti elképzeléseit. Az elkészült festményen Jézus a középpontba került – arcvonásaiban Pélit véltem felismerni –, fa törzse a teste, és a keresztre feszített kézmozdulat képezte az ágakat. A fát – immár Jézust – az állatvilág létező és a Péli által álmodott legkülönfélébb fajtái vették körül. Csúszómászók és gerincesek. Hamisítatlan sci-fi alkotás lett.

Rákapott a nagyméretű képek festésére. Akkoriban volt elég pénzünk. A Művészellátó boltban beszereztem húsz darab százötvenszer százötven centiméteres farost lapot és festékeket. A szükséges kellékeket Tamás előzőleg papírra felírta, mit, milyen minőségűt vegyek, én elmentem és beszereztem. Az üzletben már ismertek, a művész úr feleségeként üdvözöltek, és összeállították a csomagot. Az eladó tréfásan megjegyezte:

– A művész úr kérésének megfelelően mindenféle kéket csomagoltam, de egyelőre Péli-kék még nincs forgalomban.

A Péli-kék saját találmánya, egyedülálló volt. Tűz ég benne, kobaltkékből, párizsi kékből, fehérből és ezüsből keverte.

Mire a Múterembe értem, már izgatottan fel-alá járkált, leülni képtelen volt, mintha szúrná a szék. Láttam rajta, valami monumentális téma megvalósításához készülődik.

Elkezdte a Jézus-sorozatot.

Lélegzetelállító festménysorozat. Színeiben Jézus korabeli – azaz teljesen azonos Péli-színvilág uralkodik, kék, bíbor, vörös, arany. Drámai feszültség árad belőlük. Nem voltunk templomba járó emberek, a bibliai történeteket az általános műveltség kötelező olvasmányaként ismertük, bár Péli családja – főleg Hilda néni – keresztény hitben éltek, rendszeresen imádkoztak. Tamás is kijelentette alkalmanként, a jó isten megsegít, a Szűzanya vigyáz ránk, de csak felszínesen törődött a vallással. Képei nem pusztán a Biblia illusztrációi. A megálmodott és megfestett karakterek a hatalmas képekről sugallták jellemüket. Jobbára arcokat ábrázolt, szemekre közelítve a „nagyotált”. Döbbenetes Júdás, Jézus, Mária, Pilátus arcát száznegyvenszer százhatvan centiméteres nagytáblán látni. A képeken a szemek kiemelten hangsúlyosak.

A képekhez versek születtek. Termékeny, gyümölcsöző alkotói időszakot éltünk. Legkedvesebb képem a *Pietà*. Amikor megláttam az összetört, emberfeletti fájdalom sugárzó asszonyi arcot, szívembe nyilallt a felismerés, a legnagyobb áldozatot Mária, az Anya hozta. Hagyta, hogy egyszülött fia beteljesítse küldetését, feláldozza életét az emberek bűneinek megváltásáért. Életem során nem láttam még ilyen keserveset, amit a Péli Máriaja kifejez. A balladák erejével vált hatványozottan drámaivá Jézus lehunytt szeme, a sorozat többi képein lévő nyitott szemhéjakkal ellentétben.

Tágra nyílt, becéző, csodálkozó, rémült, unott, nyájas, alattomos, megtört – az emberi mimika összes lehetséges formáját ábrázolta.

Komoly terveket szövögetett a képek elhelyezésére, valamelyik hazai templomunkat kívánta gazdagítani velük. Küszködött a céljáért, végül Hontalan segítségével a veszprémi altemplomban sikerült kiállítást szervezni. Reméltük, ott állandó helyet kapnak; sajnos nem így történt. A csalódottság, hogy műveit megint és ismét mellőzték, eluralta hangulatát. Többet időzött a Múteremben. Bizonyos fokig örültem, arra számítottam, keserűségét újabb, még szebb művek megalkotásába fojtja.

Alighogy befejezte a sorozatot, máris a következőn törte a fejét. Lorca *Cigány románcok* című versét akarta megfesteni. A megrendítő erejű történet – amikor egy éjszaka alatt több ezer ártatlan romát, férfit, nőt, gyermeket lemészároltak a csendőrök – folyamatosan ott motoszkált a fejében. Álmaiban szerepelt a sorozat létrehozása. Gondosan készült, rengeteget olvasott hozzá, anyám nem győzte hozni az erről megemlékező irodalmat a könyvtárból, kritikákat, értékelő cikkeket. Firkákat készített elképzeléseiről, a lehető legfelületebben, nehogy „ellője” a kép erejét. Ábrándozott a megvalósításáról.

Langyos nyári estén a Fészek klub teraszán ültünk, figyelmesen felnézett a gesztenyefákra, mutatóujjával rájuk bökött:

– Látod, gyöngyöm, ezeket a zöldeket kell majd kikevernem. Ragyog benne a nap aránya, a hold ezüstje, és mégis annyira égő zöld, amennyire vörös a vér. Lorca-zöld a szín neve.

„Felelősséggel tartozunk érte”

Első közös karácsonyunk a békásmegyeri lakásban – a Hilduskánál töltött kegyetlen este után – bensőséges, meghitt hangulatban, a szeretet jegyében telt.

Felesége megengedte, hogy Dádi hosszabb időre velünk lehessen, ami Tamást roppant boldoggá tette. A két gyerek testvéri szeretettel viselkedett egymással. Ricsi büszkén fogadta hirtelen felbukkant, öt évvel idősebb bátyját, Dádi örült az apjával eltölthető időnek és élvezte az öregebb testvér előnyeit. Meglepett, Dádi, aki egykeként nőtt fel, önzetlenül és nagyvonalúan játszott a kisebbel annak ellenére, hogy gyermekem mindenáron igyekezett tudomására hozni, ő mindennap együtt lehet a papával, míg Dádi csak hétvégén, amiből szerinte egyértelműen következett: ő az igazi fia Pélinek. Ettől kezdve – Dádi után – papának szólította Tamást, pedig senki nem biztatta erre. Letisztultak gondolatai, és Dádin keresztül meglelte a nagy érzést: egy család vagyunk!

Karácsony első napjának estéjén csendben üldögéltünk, a gyerekek játszottak a kisszobában, Tamás firkált, amikor csöngettek.

– Úton járó vándor. Adjunk neki enni, inni – mondta a rajzból fel sem tekintve.

Az ajtó előtt, amikor kinyitottam, üres folyosó fogadott. Mivel embert vártam, nem néztem az embrenyi méret alá, pedig kellett volna. Édes kis kölyök dalmata kutya ült az ajtóban. Mikor észrevettem, hallottam a hozzá tartozó nevetést is a lépcsőházból. Tamás barátja, Öcsi csempészte küszöbünkre az ebet. Berobbantak, viháncoltak, közölték, nem tudtak mit kezdeni vele, két kutájuk van, ránk gondoltak, nálunk jó helye lesz. Tamás kerek pereg kijelentette, itt nem maradhat.

– Cigányok vagyunk, Marikám! Mit csinálunk vele, ha táborba megyünk?

– Majd visszük magunkkal, nem dobhatjuk ki, nézd, milyen édes! – kérleltem. A gyerekek sírtak.

– Papa, könyörgöm, hadd maradjon, én gondoskodom róla, olyan aranyos, nézz bele a szemébe, nem látod, könyörög a szeretetért?

Öcsi elmesélte a jámbor jószág történetét.

– Két napja szívszaggató nyüszítés hallatszott a pincéből. Nem bírtam tovább elviselni. Felderítettem, honnan jön a panaszos sírás. Szomszédom pincéjében a rácson keresztül betekintve láttam meg a szerencsétlen kis állatot. Azonnal előntötte az agyam a düh. Beugrottam a kocsiba, és leszáguldottam a Balatonon nyaraló szomszéd után. Nekirontottam, elkaptam a nyakán a tréningjét, és megráztam, akár Krisztus a vargát. Te szemét! Hogy teheted ezt azzal a kiszolgáltatott kis lényel? Most ints pá-pát. Mert én ezt a kis állatot most azonnal elveszem tőled. Az ürge azt felelte, hogy ha egy ökölcsapással leütöm a lakatot, akkor enyém lehet. Beültünk az autóba, nyomtam a gázt, „mint Singer a varrógépet”. Rekordgyorsasággal Pestre értünk. Az úton tuningoltam magam, és egy ökölcsapással leütöttem a lakatot a tárolórekeszről – és felmutattam egy gyermekfej nagyságú betondarabot, amelyből kikandikált a zárt tartó acéllemez. A fiú kutya igazi úriemberként nem piszkított oda a helyére. A kimerült kis jószágot ápolni kezdtem, és törtem a fejem, hol található számára szerető otthont. Mivel nekem két kutám már van, nem tehettem meg, hogy megtartsam. Rátok gondoltam.

Tamás a történettől könnyekig meghatódott, és megenyhült, azonban kikötötte, egyszer sem viszi le sétálni, nem az ő dolga... abban az esetben maradhat, ha a fiúk vállalják a gondozását.

Kitört belőlünk a végtelen öröm, lett kutyánk; a kérdés, mi legyen a neve. Tamás után és a Testőr-játék alapján Athosnak kezdtük szólítani, de ránk sem hederített. Csetlett-botlott a lakásban, kiborította a vizét, pontosan úgy viselkedett, ahogy a testőrségben D'Artagnan – a mi Pityunk. D'Árti, D'Ártika, kezdtük szólíthatni. Egyből felkapta a fejét, tehát ez maradt a neve, és otthonunk az otthonává vált. D'Ártival szinte gyesre kellett mennem, olyan volt, mint egy kisgyerek. Éppen csak szoptatásra nem szorult. Szüksége volt rám, folytonosan igényelte a segítséget a lakásban való eligazodáshoz, az élet legapróbb körülményeiben. Vehemens volt, szenvedélyesen hálálta meg a gondoskodást, és mi az újdonság örömeivel rohantuk le őt. Eleinte a fiúk versengtek, ki vigye le sétálni, a lelkesedés hamar lelohadt, a kutya viszont maradt.

– Felelősséggel tartozunk érte – figyelmeztetett Tamás.

Vittem sétálni, gondoskodtam etetéséről. Mintha az egész földtekét bejárva térnék vissza hozzá, kitörő örömmel fogadott akkor is, ha a lakás legkisebb helyiségéből jöttem ki, a szívembe lopta magát. Családtaggá vált a kis agyonpötytyözött négy lábú, verseimbe is belelopakodott.

D'Árti akaratos kis bohócnak született. Hiába szólígtattam, „Gyere ide!”, nem mozdult. Csak akkor engedelmeskedett, ha értelmét látta.

Színész barátunktól a Nemzeti Színházba kaptunk premier előadásra meghívást. Elegánsan elöltöztünk.

– Marikám, ugorj le egy picit, lóbázd meg a kutyát, mielőtt elindulunk!

Szakadt az eső, elengedtem a pórásról, hadd fusson, és ruhámat, cipőmet féltve a kapualj alá húzódtam. Sürgetett az idő, hívogatni kezdtem, esze ágában sem volt jönni. Incselkedve közeledett, de amikor karnyújtásnyi távolságba ért, s a nyakörve felé nyúltam, elszaladt, élvezte a csintalankodást. Kiléptem a kapu védelme alól a zuhogó esőbe, hátha elcsípem. Jókedvűen nevetve – valóban nevetett, felhúzta az ínyét, fogait mutatta, de ez nem vicsorgás volt, hanem pajkos nevetés – elfutott. Csupa víz és sár lettem, mire sikerült befogni. Kénytelen voltam átöltözni. Tamás borzasztóan mérges volt, mintha félne, elkésünk. Én azonban tudtam, azért bosszankodik, mert nem bírta a színházat. Egy helyben ülni, nem lehet rágyújtani, inni egy kortyot, a bezártság érzete zavarta. Ismerték, ezért jegyét általában a legszélső székre adták, innen észrevétlenül kiosonhatott. A Kerényi Imre rendezésében színpadra álmódott világhírű Bertolt Brecht-mű, a *Kaukázusi krétakör* témája és a meghökkentő megoldás évekig kísértette, de végül nem festette meg.

Verőfényes május volt. Jakab Béla barátunk erdei piknikre csalt bennünket. Nehéz volt Tamást rávenni a természetbe való kiruccanásra, jobban szeretett a városi kocszmák teraszán üldögélni, mint az erdőben járkálni, de végül csak ráállt.

D'Árti természetesen jött velünk, nélküle ki sem mozdultunk otthonról. Hagytuk szabadon rohángálni az erdő szélén, a réten. Vidáman loholt, míg felfedezte a mező túloldalán legelésző tehéncsordát. Becserkészte a teheneket, és hogy ne fedezzék fel túl gyorsan lopakodásában, alaposan meghempergőzött az ürülékükben. Dicséretet remélve boldogan szaladt vissza hozzánk, amiért mesterien feltalálta magát az álcázásban. Szörnyű mocskos volt. Tamás

elzavart, mossam le a fertelmes bűzű piszkot. Jó két kilométert gyalogoltunk a legközelebbi kútig. Alaposan lecsutakoltam a jéghideg vízben, biztosra vettem, nem lesz kedve újabb hempergésre. Tévedtem. Újra a tehének becserkészése, hempergőzés a tehenlepényben, visszafutás dicséretért. Tamás iszonyú méregbe gurult. A kezében tartott konyakos üveggel kupán vágta szegény kutyát. D'Árti meglepődve pislogott. Nem értette, miért nem örülünk, pedig remekelt az álcázás művészetében. Ismét mehettünk a távoli kúthoz, megint lefürdettem, azután a társaság bánatára Tamás a szűkülő kiskutyát kikötötte egy fához. Hiába kéreltük, nem engedett a büntetésből. Hazatérve még a liftben is égbekiáltóan büzlött a szerencsétlen pára.

A békási panelházi lakást jó hangulat, valóságos kavalkád uralta. A belépő orrát inycsiklandozó étel-, dohány- és festékillat keveréke csapta meg, mindenhol gyerekek bukkantak elő, zsvajgás, nevetgélés, jókedv. Tamás Drumot szívtott, professzionális módon sodorta vékony papírba a dohányt. Kiszáradás ellen almadarabkákat szórt a kék tasakba, s ettől még illatosabbá vált a cigaretta.

Ritkán néztünk tévét. Egy alkalommal, valamelyik külföldi adón delfines film kezdődött. Szerettük a delfineket. Ámultunk a beszéd nélküli eseményeken, a képek meséltek a fiatal delfinfiú és a teknőslány közötti gyengéd vonzalomról, miközben csodálatos víz alatti felvételek és megkapó tengerparti környezet tárult szemünk elé. Tamás – könnyen hatódott meg romantikus filmekben, verseken – a soha be nem teljesülő szerelemről beszélt szipogva.

– Marikám, látod... a szerelem örök, és még fizikális értelemben véve lehetetlen helyzetben is lehetséges ezt az érzést fellángoltatni. Képzeld el ugyanezt a sztorit... de várj csak...

Ekkor firkálni kezdett, mert számára a kifejezés eszköze a rajz és a festés: elkezdte a *Kentaur* grafikasorozatot. Legmegrendítőbb a Sellő és a Kentaur találkozása, mely a beteljesületlen szerelmet lágy vonalvezetéssel, líraian érzékelteti.

Szomszédaink sűrűn kirándultak a közeli Ezüst-hegyre, hátukon elemőzsiával kitömött hátizsákkal. Tamás hosszasan nézett utánuk az erkélyről.

– Nem értem a gádzsókat. Felpakolják magukat. Majdnem összeszakadnak a zsák súlya alatt, felmásznak a hegyre, órákon keresztül csatangolnak, nyüzsgő hangyaboly tetején megeszik az uzsonnát, hullafáradtan hazatámolyognak, az asszony kimegy a konyhába, elkészíti az ebédet, a férfi lerogy, és a friss levegőtől elnehezülve szunyókál. Jellemző családi idill. Mire jó ez a nagy kirándulás?

Egyik nap azonban ellentmondást nem tűrően kijelentette:

– Kirándulni megyünk! Marikám, szólj a fiúknak, öltözzenek, indulunk.

Leértünk az emeletről, és a ház előtti taxiállomáson beszállított bennünket az első ott várakozó szabad kocsiba.

– A Szabadság-hegyre, legyen szíves!

Az autóban elbeszélgetett a taxissal. Könnyedén beszédbe elegyedett bárkivel. Szép lassan haladtunk, a gyerekek már unták az egy helyben ülést, nyugtalanul ficeregtek mellettem a hátsó ülésen. Tamás elunta a nyüzsgést, hátraszólt:

– Inkább játszadozzatok a kicsi kárótokkal, az legalább csendes foglaltság.

Bosszantotta, ha a gyerekek zavarták valamiben. Megérkeztünk a Szabadság-hegyre, ismét hátraszólt:

– Tekerjétek le gyorsan az ablakokat, vegyetek mély lélegzetet... egy-kettő-három. Na, jól van, elég, mehetünk vissza Békásra.

A sofőr szája tátva maradt. Elképedését látva a gyerekek kuncogtak. Ők már megszokták a papa bolondságait, alig várták, hogy hazaérjünk és mehessenek játszani. A kapuhoz érve kijelentette:

– Látod, Marikám, így kirándul az igazi raj roma! Nem szakad bele a cipekedésbe, nem piszkolja be a cipőjét, nem csípi össze a hangyák, és nem fárad el halálosan.

Péli Tamás

IO ÉV MAGÁNY

(Bocsánat, Márquez, csak kölcsönvettem)

Benvenuto Cellinihez

Ékszerész, szobrász, gyilkos
 Mester, öreg csavargó
 Fekete szemű, aranykezű barátom.
 Szeretted a bort Cellini
 Kezedben jól áll a tőr.
 Kezeddel teremtetted aranyból
 a csodát.
 Magas volt az Angyalvár fala?
 Jó volt zuhanni a szabadság felé?
 Benvenuto Cellini, nem félted a rendet.
 Vágtatva nevével a Pápák, Királyok
 haragján.
 Jó lovak, szép cimborák voltak társaid.
 Félted a halált, Te halhatatlan?
 Bátor éjszakák, harcos nappalok
 az ébredő Európában.
 Kardok, pajzsok csattogása, lassan
 biztosan hömpölygő idő.
 Reneszánsz templom kupolák,
 paloták: Michelangelo,
 egy a száz közül kit tiszteltél.
 Benvenuto Cellini, de jó volt élni.
 Kőhalmazok közt nyújtózom, hogy
 elérjem kezed egy csókra.
 Nyakamon ül a XX. század, hazug
 háborúk, Európa,
 lassan fáradtan érlek el.
 Ékszerész, szobrász, gyilkos Mesterem,
 öreg csavargó

1979. április 21.

Kitépték

Kitépték kezemből a poharat
és pusztultam
mint atomcsapás alatt a világ
– és nem tudtam
sátort verni takaróm ellopták
és hagytak dideregni
Idegen vért pumpáltak belém és
józan halált osztottak, pedig
hamiskártyás volt valamennyi
Bitang rühös megvert kutyák
Én oroszlán akartam lenni
Nem emberi Király, mert hitem
vérzik és létem lebeg
Bocsáss meg Édes Istenem.

Ti kik fizetésért Havi bérért
felbérelhető domesztikált sakálok
vagytok fogadjátok szeretettel
megbocsátásom.

1988. január 6.

Vers festő barátaimhoz

Aranyba fulladt szentek,
Giotto kékbe merevedett szentek.
A naptól raboljátok fényt.
Nagy halottainktól alázatot.
Játsszatok az örökkévalósággal,
Lopjátok be magatokat a hatalmasok
várába,
Fényt ezernyi Prométheus!

1979. március 25.

Pethes Mária
Költemények Péli Tamás festményeihez

Pénélopé

Ha kell
húsz évig várok rád
okádjon fel akár
háborgó pokol-gyomrából Hádész
vagy törjenek ellened
az összes istenek
rettentő hatalommal
Maradj bár magadra
tudom mindenképp visszatérsz
csak szemezz hajód vitorlájába
szótt óvó szememmel
Állandósságom sós zefíren
ringatja megfáradt lelked
Addig várlak míg hajód
életünk viharvert szigetén kiköt
Mindketten foglyok vagyunk
széttéphetetlen szerelmünk
fűzött láncra
Magányos éjszakákon küldj
fehér galambot
csőréből csókodért szomjazó
ajkamra ontsa elhullott könnyedet
Szikkadó ölem
parti fővenyen
a téged fűrésztő tengerre tárom
Egy cseppje érintette bőröd
s nem bánom hogy zokogva
csak így ölelhetem
merész vállalkozásban elgyötört
szerető Párom
Ha húsz évig kell várjalak
egyetlenek napnak hiszem
szépnek és erősnek látlak
s magam is neked őrizem
némán mint liliom
anyád elcsitult testét
halottas ágyán

2001. 02. 27.

Jézus az Olajfák hegyén

Én tudom
van messzebb és több
mint a vért könnyező
magányos sziklatömb
A merengés szélütött apostolai
sodortatják hírnév szárnyán maguk
Ti nem hirdethetitek Mi vagyunk
Én vagyok és leszek
Hiába loptak el egy szeget
megfeszítéseemkor síró cigányok
Mindenkor énérettem épülnek oltárok
Bűnt követtek el
Bocsánatért járultok hozzám
de sosem a szeretet
az önzés útján
Könyörögtök sírtok
Magamra hagytok

Hódolat az Asszonyoknak

a vasvértbe öltözöttnek
a szúrós tekintetűnek
a nagyakarátúnak
az első fiút szülőnek
a szeplőtelenül megtermékenyülőnek
az imába burkolódzónak
a kis Jézust nevelőnek
a könyveket írónak
a mindent tudni akarónak
a szenteskedőknek
az elkergetőknek
a virágkoszorús szeretőnek
a galambot etetőnek
Körülvesznek
Hódolat nekik
Lelkiismeretem tükörcserepein
tapodva szürke mén
némán fejet hajtva néz rám

Születésnap i köszöntő

Kettőezeröttszáz-
nyolcvanegy napon
és éjen át vittelek
a Nagy László-i
túlsó partra
Kettőezeröttszáz-
nyolcvanegy napon
és éjen át hittem
a nagy vizek csillogását
semmi sem fakítja
Már háromszáz-
negyven napja
magányosan evezek
törött csolnakomban
Lámpásom sincsen
túlpárt sincsen
De újabb
kettőezeröttszáz-
nyolcvanegy napon
és éjen hiszem
hogy megtalállak tavaszi
virágfakadásban
nyári záporokban
cikázó villámok
vak szünetében
csikorgó telekben
s óvatosan
fogam közé vehetem
megfáradt szíved

1992. augusztus 7.

Kovács József Hontalan
Péli Tamás festményei

A FESTŐ ARCKÉPE

Sakkfigurát: apró fehér
lovacskát dédelget a Mester.
Oroszlán-sörényesen is
epezöld árnyék gyötri.
Az elmúlt időt, letűnt
álmaink Atlantiszát igézi
Kárpát-medencére virradt szemekkel.
Sorsa kimérve pepita táblán,
ragyogóan biztos kézzel
elsötétített orcánkért játszik
Mágikus piktor, fekete síkon
remek vásznakkal tündökletes.

SHAKESPEARE KOPONYÁJÁT

Vékony lovak tipornak a szívünkön.
Fényes glóriában virraszthat értünk
hatalom. Testvéreink ragadozó
hegedűk állkapcsai közé szorult arcát
bearanyozta a Mester mágikus keze.
Mert befizetvén az édenbe,
oroszlános ruhába öltözhethünk
és bujdokolhatunk holtig a vérünket
megbabonázó énekeinkben. Igazi arcunkat
eltakarhatja füst. Utolsó Ítélet.

NOMÁDOK

pokolba, hová?
Hová szelíd állatok,
s te, szárnyadat
suhogtató madár?
S ti, férfi és asszony, hová?
Hol van ében édesapánk,
merre van vadrózsa édesanyánk?
Szivárványos emberpár:
fogad közt csüngünk Magyarország.

Ruha Farkas Pál

Péli Tamással kézenfogva...

PÉLI TAMÁS elment oda
 ahová pihenni járnak
 az ISTENEK
 itt élt köztünk
 filléres gondú
 Hazát kereső nomádok
 között
 most kézen fogva
 kivezet minket ebből
 a mostoha országból
 ahol nem becsülik a másságot
 a nyereg fölötti kultúrát
 visszavisz minket a GANGESZ
 partjára hogy ne kelljen
 fűteni és villanyszámlát fizetni
 mert a képviselői fizetésből
 nem tudott minden romának
 kenyeret
 hegedűt
 házat
 és HAZÁT vásárolni
 csak bánatpénz volt ez a „hét krajcár”
 Így hát odaadta HILDÁNAK
 a gyermekkori emlékeiért
 hogy ne legyen már reggel
 lelkiismereti másnapossága
 Így ni
 most aztán sirathatjuk Őt is
 PÉLI TOMIT
 mindannyiunk
 PÉLIVÓJÁT
 akit 1977-ben Csapiban
 sodort közénk a
 CSANDIGÁRI szél
 mert zarándokunk volt Ő
 már akkor is amikor csillagos katonák
 lebontották Magyarországon
 vadvirágos putrijainkat
 hogy kineveljék a cigányokból
 a ROMANTIKÁT
 hazajött Hollandiából

és megfésztette a cigányok
HONFOGLALÁSÁT
az aranyglóriás hófehérgalamblekű
gyémántfeketelovas ROMASEREGEKET
meg a tűhegyescsecsű cigánylányokat
és dúscsípejű romnyikat
álmaikkal együtt
köszönjük TOMI
fésd tovább almainkat fent
a Jóistennél
legyél ott is képviselőnk
a Devla parlamentjében
és szervezd meg
a NAGY CIGÁNY FRAKCIÓT
de arra mindig legyen időd, hogy
letekints ránk
itthagytott testvéreidre
Ne hagyd, hogy
palpale te avel e
KIRÁLYI LÉGIJA
Na muk te meras bokhatar
kathe pej phuv
ke na kade pinzharas TUT
TOMI
kér amenge PACHA
phir ávri le romengi slobodija
ke aba Tu kothe san
kaj o Del
ne muk te bristrel amen
chorre ROMEN
AMEN

Varga Gusztáv

Emlékeim Péli Tamásról

Péli Tamással valamikor 1976-ban találkoztam először, amikor mindenféle roma értelmiségi körökben vettem részt. Én akkor egy sovány, nagyon vézna kis cigánygyerek voltam, és pici kecskeszakállal rendelkeztem, és Péli úgy hívott engem, hogy „a kis Petőfi”. „Na, itt van a kis Petőfi, és mondjon valamit nekünk.” Jártuk a cigány klubokat és alkotótáborokat, s valahányszor megjelentem egy ilyen táborban, mindig ott találtam Péli Tamást is, és a cigány értelmiség színe-javát: Lakatos Menyhértet, Szentandrásyt, Bársony Jancsit, Daróczi Ágit, Szepesi Jóskát és Fátyol Tivadart. Egyre nagyobb körben kezdett kibontakozni a cigány értelmiség, mindazok, akik megpróbáltunk a cigányság jövőjén gondolkodni, azon, hogy melyik úton induljunk el és mit csináljunk. Pélinek mindig volt valami megszívlelendő intelme felém: „Vigyázz, kis Petőfi, csak úgy lépkedj, hogy semmi se törjön össze körülötted, te mindig a földön maradj, még akkor is, ha szilánkok támadnak körülötted.” Szavai nagyon komoly háttérgondolatokat ébresztettek bennem, mert valóban úgy kell lépni, tevékenykedni, hogy semmit és senkit se sértsen az ember, hogy minden ott maradjon egészben magunk körül. Az ember gyakran ütközik, de úgy kell nekimenni a falnak, hogy aztán vissza tudjunk lépni, s ne úgy ütközzünk, hogy beleroppanjak.

Nagy élmény volt, amikor együtt mentünk le Tokajba a nagy alkotótelepre. Magával ragadott az alkotótábor nyüzsgése, szabad alkotó tevékenysége. Péli pártfogásába vett: „Te csak akkor leszel nagy művész – mondta –, hogyha velem jössz a pincébe.” Jó, hát hová menjünk a pincébe? Elmentünk a tavernába, és ott ültünk, iszogattunk, diskuráltunk vagy három óra hosszat, és nagyon sok jó tokaji bort megittunk. Ám este előadásunk volt a táborban. Az előadáson ott volt Bábutu, aki szintén a Kalyi Jag együttes tagja volt, János és jómagam. Megpróbáltunk az összegyülekezetteknek zenélni, na de én olyan részeg voltam, hogy nem láttam semmit. Csak arra emlékszem, hogy Péli gondosan megetetett egy nagy kondérból, szedett nekem tésztát meg húst, és melegített úgynevezett korhelylevest, hogy ébredjek föl, térjek magamhoz, hogy koncertezni tudjak. Valójában nem is szabályos koncert volt, hanem valami oldott, baráti hangulatban telt az idő, és egész éjjel együtt mulattunk, zenéltünk, énekeltünk.

Ez volt a mi barátságunk kezdete, ami ma is romolhatatlanul él bennem. Az igazi barátság ugyanis olyan, hogy soha nem ér véget, még ha eltávozik is az ember az élők sorából, akkor sem. A barát az mindig itt marad az ember lelkében. Az a néhány szó, amit Péli rám tett, az nagyon sokat jelentett. Egy-két szó, egy-két tanács, intelm, amit mondott nekem, és ezek sokat segítettek az életem során. Péli akkor már ismert, nagy művész volt, nemrégén érkezett vissza Hollandiából, és nekilátott, hogy megcsinálja a roma festészetet, s később is újra és újra találkoztunk, és azután is csak kis Petőfinek szólított. Petőfi vagy Péli, nagyon nagy mind a kettő. Tamás nagyszerű ember volt, és talán

a cigányság legmértőbb korszakát élte meg ekkor, és ennek a nemzedéknek a legjobbjai olyan kulturális értéket hagytak ránk, amiből halálunkig táplálkozhatunk. Éppen ezért az egyesületünk, a Kalyi Jag Roma Művészeti Egyesület, úgy döntött, hogy az ő emlékére nyitunk az iskolában egy Péli Tamás-termet is, amelyben egy képzőművészeti műhely, egy szellemi központ fog létrejönni, és ezzel a működő szellemi műhellyel fogunk fejet hajtani az ő munkásságának, s ezzel állítunk emléket az ő megtisztelő barátságának és követjük az ő szellemi útmutatását. Úgy gondolom, hogy a felelősséggel élő roma értelmiségieknek követniük kell az ő példáját.

Az Egyesület jubileumi évfordulójára rendezett programunkban nem véletlenül idéztük külön irodalmi esten az ő munkásságát, és tanítványai, Szentandrassy István és Kunhegyesi Ferenc nem véletlenül tisztelegtek kiállításal az ő emléke előtt, és nem véletlenül idézzük fel itt most együtt, baráti körben, az ő feledhetetlen piktúráját, színes egyéniségét, gesztusait. Ő figyelmeztet adósságainkra és elodázhatatlan feladatainkra, az értékek megbecsülésére és méltó megőrzésére. Most kell újra és újra ráeszmélnünk, hogy a magyarországi cigányság két nagy, korszak-meghatározó alkotójának, Balázs Jánosnak és Péli Tamásnak a festményei az utóbbi évtizedekben a szemünk láttára szóródtak szét, s elmulasztottuk, hogy ezeket megvédjük, és múzeumban gyűjtjük össze a legfontosabb műveket, hogy számunkra és a jövő nemzedékek számára magasrendű örömet és ösztönző példát adjanak.

E két nagy alkotó életművének megmentésében, összegyűjtésében nekünk, a roma kulturális szervezeteknek is szerepet kell vállalniuk, és ösztönözniük kell az illetékes minisztériumi szerveket a Roma Képtár létrehozására, és egy cigány néprajzi múzeum felállítására, s a későbbiekben egy olyan múzeum megalapítására, amely a cigány kultúra valamennyi ágazatát összefogja az irodalomtól a zenéig és a táncig.

Az évforduló alkalmából rendezett néprajzi konferencián azért idéztük föl a magyarországi cigány néprajzi kutatás első nagy nemzedékének munkásságát, hogy ezzel is ösztönözzük egy ilyen jellegű múzeum létrehozását, és felhívjuk a figyelmet egy évek óta tervbe vett cigány lexikon kiadásának szükségességére.

Gyűjtenünk kell a roma képzőművészet közelmúltjának értékeit, és támogatnunk kell a jelenkori cigány képzőművészetet. A Cigány Ház betölt ilyesfajta gyűjtő szerepet, és a Kalyi Jag is megpróbál – a maga lehetőségei szerint – létrehozni egy képzőművészeti gyűjteményt. Így például megszereztük a CISZ kis képzőművészeti gyűjteményét, és hálás vagyok, hogy megvásárolhattam Szentandrassy Istvánnak a tizenhárom roma mesterséget bemutató diópáccal festett képsorozatát.

Igen, ez volt Péli Tamásnak is a felismerése, hogy kell egy roma színház, képzőművészeti alkotóműhely, múzeum, hogy jöjjenek létre iskolák. Azt gondolom, hogy itt vagyunk, érezzük a súlyát ezeknek a feladatoknak, és megpróbálunk ebben előre lépni, segíteni a romák képzését, oktatását, s ezen keresztül a mindennapi életben való boldogulását. Országos hatókörrel, régióként ki kívánjuk munkálni a roma kultúra élő műhelyeit, amelyekben megvalósulhat és hatékony erővel fejlődhet a cigány kultúra, önmagunknak és a többségi társadalomnak is teremtve, valamint idegenforgalmi érdeklődésre is számítva.